

Úvodný komentár k publikáciám pre študentov a učiteľov a k vedecko-pularizačným prácam

Prof. Ing. Karol Jesenák, CSc.

V období rokov 1997 až 2018, teda približne za dvadsať rokov, som napísal približne 150 publikácií určených komunite študentov a učiteľov rôznych typov škôl a verejnosti. Tieto publikácie zahŕňujú niekoľko monografií s úhrnným rozsahom približne 7500 strán a práce v rozsahu jednej až dvadsiatich strán. Napriek tomu, že niektoré z článkov sa zaoberajú podobnými témami, nejedná sa o identické dokumenty. Je to preto, že tieto články sú určené rôznym okruhom čitateľom, čo znamená, že ich rozsah a spôsob písania sa líši. Ďalšie odlišnosti súvisia s tým, že ich témy sú veľmi široké, možno sa na ne dívať z rôznych hľadísk, pričom pohľad na ne mal počas dvoch dekád aj svoj časový vývoj.

Z uvedeného súboru dokumentov majú z hľadiska počtu strán najväčší rozsah knižné publikácie, ktorých vznik je primárne spojený s potrebou výuky mojich predmetov (*Sól-gélové metódy*, *Priemyselná chémia*, *Prírodné a syntetické kremičitany*, *Perspektívy chémie*, *Chemická informatika*, *Vedecká a odborná literatúra*, *Environmentálna anorganická chémia*, *Chémia pre geológov* a *Úvod do environmentálnej chémie*). Tieto publikácie však boli písané so zámerom poslúžiť aj záujemcom z iných škôl na Slovensku a zároveň aj širšej odbornej verejnosti. Ohlas na tieto práce vo forme mailov od študentov a učiteľov (ako aj mnohých iných) a ich zdokumentované využívanie na internetových stránkach našej fakulty, splnenie tohto zámeru potvrdzuje.

Spoločným rysom vyššie spomenutých publikácií je to, že autorom väčšiny ich obrazových, grafických a iných dokumentov som ja sám. V prípade, že to tak nie je, ich získanie bolo vo väčšine prípadov časovo mimoriadne náročné, pretože si to vyžadovalo osobnú komunikáciu s ich autormi a v prípade, že šlo o dokumenty týkajúce sa priemyselných výrob anorganických látok, aj s vedeniami najvýznamnejších slovenských podnikov, škôl a inštitúcií. Súbor vlastných ilustračných dokumentov, z ktorých sa urobil konečný výber pre tieto publikácie, predstavoval približne 80 000. Zväčša sa jednalo o obrázky a schémy. Všetky monografie vznikli bez podpory grantových agentúr, čo súviselo s tým, že ich téma nekorešpondovala s mojimi úzko zameranými vedecko-výskumnými projektmi.

Čo ma viedlo k ich napísaniu

Väčšina z uvedených publikácií nemá z hľadiska finančného prínosu pre našu katedru, fakultu a univerzitu žiaden význam. Platí to aj o poslednej knižnej publikácii s rozsahom 4 500 strán, na ktorej som súvisle pracoval päť rokov, vrátane všetkých víkendov a dovolení a väčšinu nákladov spojených s ich vznikom som hradil sám. Zaujímavé je, že svoju hodnotu (podľa kritérií MŠVVŠ SR pre dotácie na základe klasifikácie typu publikácie), by táto práca získala v prípade vymazania 4000 strán a následnej formálnej úpravy. Tá by totiž viedla k vzniku dvoch prác v kategóriách takzvaných „áčkových“ monografií. (Toto riešenie síce úplne nevyklúčujem, ale omnoho väčší význam som pripisoval práve tej forme, ktorú som uprednostnil.) Ak by som však „enegiu“, ktorú som vynaložil do realizácie tejto práce venoval písaniu odborných článkov, výsledkom by musel byť veľký počet takzvaných karentovaných publikácií.

V súvislosti s vyššie uvedeným je namieste otázka, aké sú dôvody a motivácie pre tak „iracionálnu“ aktivitu, ako je písanie takých prác, ktoré sú z hľadiska finančných dotácií takmer bezcenné. Tie možno rozdeliť do niekoľkých kategórií.

Prvou je už spomenutá potreba zabezpečiť študijný materiál pre študentov našej fakulty. Som presvedčený o tom, že písať ho aj takou formou, ktorá je tiež akceptovateľná pre učiteľov základných a stredných škôl, prípadne aj pre širšiu verejnosť, je rozumné riešenie.

Druhou kategóriou sú podnety vyplývajúce z každodenného kontaktu so študentmi bakalárskeho, magisterského a doktorandského štúdia. Ten poukazuje na mnohé nové, aj recidívne sa opakujúce témy nevládnuté študentmi, ktoré súvisia s chémiou a inými prírodovednými predmetmi. Počas posledných dvadsiatich rokov ich počet výrazne vzrástol. Pred dokumentovaním tohto tvrdenia (napríklad formou článku v zahraničnom pedagogickom časopise v databáze *Current Contents*, uprednostňujem reálny príspevok k riešeniu tohto problému). Korene mnohých nevládnutých tém u študentov majú však často pôvod na základných a stredných školách. To je aj dôvod uverejňovania týchto článkov v časopisoch určených učiteľom.

Tretou kategóriou podnetov pre písanie článkov v skupine vedecko-popularizačných sú rôzne otázky študentov a čitateľov týchto časopisov a v niekoľkých prípadoch aj žiadosť o zaujatie stanoviska k nejakému odbornému formou televízneho vystúpenia, ktoré som odmietol a svoje stanovisko som vyjadril písomnou formou. Tu poznamenám, že napriek označeniu týchto článkov ako „vedecko-popularizačné“, primárnym dôvodom pre ich napísanie nebola popularizácia vedy, ale snaha o vysvetlenie nejakého odborného problému.

Štvrtou skupinou podnetov boli rôzne nezmyselné fámy, ktoré boli šírené dokonca verejnoprávnymi médiami. Poslednou z nich bola napríklad informácia o toxicite azbestu a státisícoch mŕtvych v dôsledku otravy azbestom. Túto informáciu doteraz šíri na svojich internetových stránkach RTVS. Nevychádzam z názoru, že vysokoškolský učiteľ by mal reagovať na každý nezmyselný podnet, avšak budovať si svoju kariéru iba úzkou odbornou špecializáciou a úplne ignorovať problémy väčšinovej populácie, je v úplnom rozpore s poslaním učiteľa.

Za mnohé z podnetov som vďačný svojmu švagrovi Ing. Iljovi Bachnárovi, ktorý ma na ne upozornil. Zároveň som aj vďaka nemu pochopil, že aj pre veľmi rozhladeného človeka s vysoko nadpriemerným vzdelaním, je niekedy ťažké zaujať stanovisko mimo oblasť svojho profesionálneho záujmu. Zároveň ma presvedčil, že časť verejnosti o názory vysokoškolských učiteľov skutočne stojí.

Majú tieto práce nejaký význam?

Dôvody, ktoré viedli k vzniku týchto prác boli rôzne a rozhodnutie reagovať na tieto podnety pramení zo subjektívneho vnímania tejto potreby. Ak odhliadneme od názoru recenzentov a redakcií časopisov, v ktorých je vyjadrená aj spätná väzba na už publikované články, zásadnou otázkou je, aký je vlastne záujem o tieto práce a aký je okruh ich čitateľov. Ten je totiž skutočným meradlom ich zmysluplnosti. Orientačne možno vychádzať z nasledovných údajov:

Elektronické práce na internetovej stránke PRIF UK: 5 500 stiahnutí v priebehu jedného roka
Časopis Quark: mesačný náklad tlačených výtlačkov je 5000, prístupy na elektronickú verziu časopisu: 6 000

Časopis Biológia, Ekológia, Chémia: bezplatný prístup verejnosti, vrátane celej komunity učiteľov prírodovedných predmetov na Slovensku

Časopis Dnešná škola: bezplatný prístup verejnosti, vrátane celej komunity všetkých učiteľov chémie a iných prírodovedných predmetov na Slovensku

Časopis ChemZi: tlačená verzia dostupná všetkým chemikom na Slovensku; elektronická verzia: bezplatný verejný prístup

Časopis *Naša univerzita*: tlačaná verzia dostupná všetkým zamestnancom Univerzity Komenského; elektronická verzia: bezplatný verejný prístup

Informácie o náklade ďalších tlačенých časopisov a využívaní elektronických časopisov som nehládal. Niektoré články uverejnené v časopise *Quark* prevzala aj elektronická verzia denníka *SME*. Niektoré z monografií boli zverejnené aj v medzinárodnej databáze „INIS“ (*International Nuclear Information System*). Ponuky iných vydavateľstiev som odmietol.

Celkový počet čitateľov vyššie uvedených prác v jednom roku pravdepodobne výrazne prekračuje 20 000, pričom komunita týchto čitateľov je pre úroveň vzdelania v oblasti prírodných vied dôležitá. Zahrňuje totiž žiakov, študentov a učiteľov rôznych typov a rôznych stupňov škôl a zároveň potenciálnych záujemcov štúdiu na našej fakulte. ***Na každej z týchto prác je ako autorské pracovisko uvedená Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Napriek tomu, že primárnym cieľom týchto publikácií nie je reklama našej fakulty a našej univerzity, tento efekt je nepopierateľný a mal, a dúfam, že aj stále bude mať vplyv na počet študentov prihlásených na našu fakultu.*** K tomu prispievajú aj dlhoročné bezplatné pozvané prednášky pre najlepších študentov a učiteľov chémie pri príležitosti odovzdávania cien víťazom *Krajských kôl chemickej olympiády* organizované *Krajským centrom voľného času v Trenčíne* a zároveň aj mnohé prednášky na konferenciách a seminároch pre učiteľov chémie.

*Poznámka: Za vyjadrenie názoru k tomuto textu a publikáciám všetkým vopred ďakujem.
(jesenak@fns.uniba.sk).*